

Пакараны вершам: Алесь Салавей

*Нечакана парвецца жыцьцё,
больш ніколі яно не ўваскрэсьне.
Колькі думак нязбытых бярэ да сябе
падысподная цьма!*

Алесь Салавей. Максіму Багдановічу

«Вучань Максіма Багдановіча, мастак нятускнае красы, наш салавей...» Такім зь лёгкае й разумнае рукі Антона Адамовіча, аўтара найбольш грунтоўнай і глыбокай працы пра Алесь Салаўя,¹³² якая й па сёньня зьяўляецца першакрыніцай — ня толькі фактаў, але і ідэяў — для кожнага, хто б ні пісаў пра творчасць паэта,¹³³ — увайшоў у беларускую літаратуру й

---

¹³²Поўны тэкст працы Ант. Адамовіча перахоўваецца ў архіве БІНІМу. Частка яе надрукаваная ў: Алесь Салавей. Нятускная краса. НЁ.— Мэльбурн, 1982.

¹³³М. Мішчанчук. «Я прыйшоў ад зямлі, ад людзей...»: Нататкі пра жыццё і творчасць Алесь Салаўя // Чатыры партрэты беларускіх паэтаў-эмігрантаў. Мн., 1993. С. 51—65; Т. Грамадчанка. «За любоў да цябе я пакутаваць мушу...» // Вяртаньня маўклівае споведзь. Мн., 1994. С. 258—277; А. Марціновіч. «За любоў да цябе я пакутаваць мушу...» // Дзе ж ты, храм праўды?. Мн., 1996. С. 171—190; В. Рагойша. Беларускі санэтарый // Роднае слова. 1994. № 4. С. 25—31;

свядомасьць чытача А. Салавей. Так і мы называем яго сёння, прыўносячы ў гэтыя найменні й сваё разуменьне паэзіі Салаўя.

Бадай што гэтэўская сузіральнасьць, свядомая адмежаванасьць ад віру падзей. Імкненьне да адпаведнасьці клясычнага верша клясычнасьці жыцьця...

Сапраўды, такім і паўстае паэт са старонак сваіх кніг. Але за клясычнасьцю й сузіральнасьцю паэтычных радкоў крыецца трагэдыя чалавека...

Пачынаў Алесь Салавей (сапраўдн. Альфрэд Радзюк), як усе, ці, прынамсі, як большасьць:

«Студэнты Беларускага Пэдагагічнага Тэхнікуму ў Менску прыехалі з розных куткоў Беларусі, пераважна зь вёсак. Усюды чулася беларуская гаворка, дух ува ўсіх быў чыста беларускі. І калі ў 1939 г. прайшла чутка, што хочучь замяніць выкладаньне прадметаў зь беларускай мовы на расейскую, усе студэнты страшэнна абурыліся. У клясах адкрыта выступалі, маўляў, як гэта так: Беларускі Тэхнікум, у цэнтры Беларусі, а выкладаць хочучь па-расейску! Я ня ведаю, ці тое дапамагло, ці што іншае, але-ж далей выкладаньне ішло выключна па-беларуску — аж да пачатку вайны.

Было ў Тэхнікуме на той час некалькі прафэсараў (як Пратасевіч, Гурыновіч, Чайко), якіх студэнты вельмі любілі, проста адчувалася штосьці роднае, беларускае ў іх.

Вось у гэтай атмасфэры знаходзіўся і Алесь Салавей. Ужо зь першага курсу ў 1938 г. яго вершы пачалі зьяўляцца ў насьценнай газэце, вядома, па-беларуску».¹³⁴

Год першага верша быў і годам арышту бацькоў — годам духовага злому. Арышт бацькоў паэта, па сьведчаньні Зінаіды Кадняк, жонкі Салаўя, падбіў яго на ўсё жыцьцё. Было яму ўсяго 16. Наступныя гады да эміграцыі — у перадваеннай «ліхаманцы будняў», у ваенным ліхалецьці, калі няма часу на роздум ды развагі, калі рэфлексіі саступаюць месца рэфлексам. І толькі на

Я. Бялькевіч. Жыцьцё і творчасць Алеся Салаўя / Магістэрская дысэртацыя. Кіраўнік праф. А. Баршчэўскі. Варшаўскі універсітэт. Кафедра беларускай філялогіі. Варшава, 1996 ды інш.

¹³⁴Валя Яцэвіч. Успаміны // Беларус. 1996. №439. С. 3.

пачатку эміграцыі, у лягеры ДП прыходзіць час роздуму, асэнсавання свайго выбару, страх за будучыню. Тузін лістоў Алеся Салаўя,¹³⁵ адрасаваных у 1946—48 гг. доктару Вітаўту Тумашу,¹³⁶ сьведчыць пра гэта.

1946 год паэт правёў у Зальцбургу. Тут ён ажаніўся, тут нарадзіўся ягоны першы сын — Міхась. Гэты час быў самы плённы ў творчым вымярэнні. Здавалася, адначасна са свабодай павінна было прыйсці шчасце. І разам з тым: «Маё асабістае жаданьне — выбрацца любой цаной з Аўстрыі ў Нямеччыну. Хоць і ў Нямеччыне спаткаюся зь перашкодамі на сваім жыццёвым шляху, але разам са сваімі людзьмі, мабыць, лятгэй будзе перамагаць гэтыя перашкоды» (4.11.1946).

Побач не было духоўна блізкіх людзей. Пэўна, ужо ў той час зразумеў, што ажэнства было памылкаю й зрабіла няшчаснымі адразу траіх: яго самога, жонку й Аўгена Кавалеўскага. Нараджэньне сына не абудзіла бацькоўскіх пачуцьцяў, ня зблізіла з жонкай.

Усё, што заставалася, што трымала й пераймала, было звязана зь беларускаю грамадою:

«Радуецца сэрца, што наша беларуская справа не замірае, што, паводля магчымасьцяў, робіцца ўсё добрае і карыснае. [...] Шчыра прызнаюся: мне вельмі цяжка напісаць Вам аб беларускім жыцці ў Аўстрыі, бо, праўдзіва кажучы, няма аб чым пісаць. Адзінае, чым можна пахваліцца, — гэта нашы такія-сякія выданьні. У Аўстрыі знаходзіцца тэрэтычна 5000 беларусаў, практычна — чалавек 300. Што да тэрэтычнай і практычнай колькасьці — частка з былое Польшчы, а частка — пераважна зь Віцебшчыны ды Смаленшчыны. Праз рэгістрацыю, праведзеную летась Беларускаім Таварыствам у Зальцбургу, прайшло 315 чалавек. У самым Зальцбургу пашчасьціла нам згуртаваць мала ня 200 чалавек. З такой колькасьцю асобнага беларускага лягеру

---

¹³⁵ Арыгіналы лістоў Алеся Салаўя, урыўкі зь якіх прыводзяцца ў артыкуле, перахоўваюцца ў прыватным архіве Л. Юрэвіча.

¹³⁶ Вітаўт Тумаш (1910, в. Сьпягліца на Вялейшчыне — 1998, Нью Ёрк) па адукацыі лекар, доўгі час быў дырэктарам БІНІМу, дасьледнік жыцьця й дзейнасьці Ф. Скарыны.

стварыць не давялося. Цяпер бальшыня з гэтых людзей разьехалася і засталася трохкі больш за паўсотню. Чалавек пятнаццаць умее гаварыць па-нашаму, астатнія шчыра прызнаюцца, што яны — беларусы, але па-беларуску гаварыць ня ўмеюць.

З нашай інтэлігенцыі ва ўсёй Аўстрыі — чалавек 6—7. З добрай інтэлігенцыі — чалавекі чатыры. Астатняя колькасьць — работнікі і сяляне. Каб было тут больш нашай інтэлігенцыі і каб было каму арганізаваць нашых людзей, тады былі-б і нашы лягеры, а каб былі лягеры, інакш выглядала-б і ўся справа. Мы яшчэ летась білі трывогу і ў Мюнхэне, і ў Рэгенсбургу. Нічога не памагло. Нас, трох чалавек, сумела навязаць зь імі лучнасьць, а яны, сотні, яшчэ да гэтага часу ня сумелі зрабіць гэтага. [...]

Мне пашчасьціла адведаць ангельскую і французскую зоны Аўстрыі. У Вільяху ў польскім лягеры жыве 200 беларусаў. Я затраціў мала ня тры дні, каб знайсці там хоць аднаго беларуса. Урэшце я выпадкова спаткаўся зь мянчанінам, пабраным зь беластачанкай. Жонка мянчаніна ўзьняла крык, чаму ейны мужык гаворыць зь незнаёмым чалавекам «у кітайскай мове». Муж не паслухаў сваёй жонкі. Ён паказаў мне кватэры, у якіх жылі людзі з Баранавіччыны, са Слонімшчыны, зь Белавежы. Ніхто ня прызнаўся, што ён беларус, і ніхто ня прызнаўся, што ён умее гаварыць па-беларуску. Ня глядзячы ні на што, я пакінуў людзям адрас нашай рэдакцыі. Ніхто нічога не напісаў і не падпісаўся на газэту. Вось да чаго давялі людзей страх перад рэпатрыяцыяй і наагул палажэньне ў Аўстрыі. Калі ўспомню аб гэтым — не магу стрымаць сваёй болесьці. Людзі на вачах адракаюцца ад свайго сапраўднага нацыянальнага імя. А ў французскай зоне я спаткаў беларусаў, якія ўважаюць сябе за расейцаў і якія страцілі ўсякую людзкасьць, і за кожную спробу пераканаць іх можна атрымаць, прабачце, па мордце.

У нас праводзіцца запіс на выезд у Аргентыну. Першы транспарт мае адысьці праз паўтара месяца. Я не запісваюся. Вы самі добра ведаеце, як цяжка выязджаць за край сьвету з чужымі людзьмі. А можа нашы людзі з Баварыі выедуць да Аўстраліі? Дык тады мне паміраць у Аргентыне сярод чужых людзей?

Вельмі паважаны спадару доктару! Маю да Вас просьбу. Ці не маглі-б Вы мне дапамагчы пераехаць да нашых людзей у Баварыю? Я магу выехаць і ў ваш лягер, у ангельскую зону. Мяне ня цікавяць лепшыя жыцьцёвыя ўмовы, і я на іх не спадзяюся. Я падрыхтаваны да найгоршых цяжкасцяў і ўмоваў. Я толькі хачу аднаго — трапіць да сваіх людзей. А разам са сваімі людзьмі я пайду куды хочаце, хоць і ў пекла. А з чужымі і ў рай не хачу ехаць. [...]

Будзьце ласкавыя, станаўлюся на калені і прашу Вас, не адмоўце маёй просьбы. Няхай ня дасьць Бог спаткацца Вам зь немагчымым. Дапамажыце мне — гэтым самым выратуеце маё жыцьцё. Я спадзяюся яшчэ пажыць трохкі, і колькі буду жыць, буду ўдзячны Вам і буду маліцца за Вас перад Богам» (14.12.1946).

У той самы год дваццацічатырохгадовы паэт піша верш, які называецца «Employ»:¹³⁷

*Ня жыцьцё, а пекла. На кватэры
Вось ідзе яно — сьвятло й цяпло.
А ў маіх насьпісаных паперах
Піша й піша строгае: «Employ».
І цікавіцца: ці ёсьць я ў хаце?
Што раблю? Нічога не раблю.
Буду рад калодкам і лапаце,
Буду рад капейцы і рублю.
І старанна я на гідкіх малтаў
Буду гнуцца ў холад і ў сухмень.
Пот пралью, ахвярай стаўшы гвалтаў.
З ног скалечаных — крыві струмень.
Напісаў-бы сотню я паэмаў,
Тысячу-б я вершаў напісаў,
Каб жыцьцёвых нудных тэарэмаў
Цень-сьцігун за мною не гайсаў.*

---

¹³⁷Employ — анг. служба, наёмная праца. У зборніку «Нятуская краса» гэты верш не апублікаваны, хаця зазначаны ў бібліяграфіі (пазыцыя 91).

*Змог-бы, збочыўшы хаос сусьветны,
Па нязьезджаных ісьці шляхах.
Быў-бы я вялікі і слаўты,
Несьмяротным нават быць-бы мог.
А цяпер — нішто. Есьць косьці шашаль.
Рад жы вот вадзе — бы малаку.
Грудзі рве сухі, калючы кашаль,
А іду — ледзь ногі валаку.
Добрая сучаснасьць не ў кватэру
Жыць мяне ўсадзіла, а ў дупло.
І ў маіх нясьпісаных паперах
Запісала строгае «Employ».*

В. Тумаш рабіў — наколькі гэта было ў ягоных сілах — адпаведныя захады, якіх, на жаль, было недастаткова. Алесь Салавей працягваў пісаць, прычым ня толькі вершы — напісаў два разьдзелы аповесці «Пад нагамі гарыць зямля», але, як сам прызнаваўся, не было ні ўмоваў, ні крыніцы натхнення: «Адсутнасьць магчымасьці працаваць на карысьць таго, чым жывеш, — трагедыя, ведама, ня толькі адзінкаў, але дзясяткаў і сотняў, а разам — і ўсяго народу» (12.02.1947).

І тут жа, быццам спалохаўшыся, што сказаў зашмат, што ягоныя словы могуць быць перакручаныя, вытлумачаныя інакш, гарача, нэрвова (згадаўся 1938-ы?) сам тлумачыцца:

«Я гавару пра ўсё, што думаю, шчыра і адчынена, не затушоўваючы нічога штучнай напышлівасьцяй і туманам фальшывай бадзёрасьці. Гэта, зразумела, не павінна быць падставай да таго, каб думаць, што я — бедны й нешчаслівы, няздольны да жыцьця. Наадварот, я шчаслівы, бо я живу, змагаюся за жыцьцё, перамагаючы перашкоды, не замоўчваю іх, і гэта дае мне больш сілаў да змаганьня зь імі. І тады адчуваеш, як спадае са сьпіны цяжар, як зьяўляецца натхненьне да працы, да творства. І хоць цяпер у нас яшчэ больш пагоршала, хоць на душы пацяжэла, а ў жываце (ён, зразумела, на заднім пляне) папусьцела, я паўтараю ўсьлед за Вамі Вашыя словы: раней-пазней спаткаемся ізноў усе разам на сьцежках-дарожках вялікага сьвету!» (12.02.1947).

Пра якія складанасьці піша Салавей, якія перашкоды? Што напаткаў ён такое ў Аўстрыі, чаго ня зьведалі астатнія ў Нямецчыне? Так, не было працы, нестала харчаваньня, але хіба хто разлічваў на іншае? Чаму ў наступным лісьце ён піша: «Сам я цікавых навінаў ня маю. Думкі аб самагубстве робяцца ўсё больш і больш актуальнымі» (23.02.1947). Адчуваецца, што Салавей губляе веру ў рэальную магчымасьць перабрацца да сваіх. Адзінота й страта хоць нейкай надзеі на выезд — ці ня ў гэтым прычына?

«Шмат чаго зьзначылася ў нас ад таго часу, калі я агрымаў пасьведчаньні аб тым, што ў Вашым табары жывуць бацькі маёй жонкі. Калі ў той час такія паперкі з амэрыканскае зоны вельмі добра маглі дапамагчы ў выездзе адгэтуль, дык цяпер нішто ня можа дапамагчы. Цяпер справа ўсіх нас даволі беспаспяхова вырашаецца ў Маскве. Ува ўсякім разе тут нас не пакінуць. Нас куды-небудзь вывезуць або выганяць. У вадваротным выпадку самі людзі рынуцца на злом галавы. Мне засталася пакінуць ранейшыя думкі, што да выезду, і падрыхтаваць сябе да ўсяго, што чакае наперадзе. Цяжка будзе, калі не давядзецца далучыцца да сваіх людзей. Гэта будзе трагедыяй для мяне.

Зь іншага боку, Нямецчына — адзіная краіна, на пасяленьне ў якой я магу разлічваць, каб прадаўжаць сваё існаваньне. Трошкі надзеяў маю і на Францыю. Ні ў якую іншую краіну я не змагу выехаць, бо нікая іншая мяне ня возьме з прычыны майго здароўя. А таму заставацца ў Аўстрыі ўбаку ад свайго гурту я не магу і не павінен заставацца. Чакаю і буду чакаць таго, што прынясе мне мой лёс» (3.04.1947).

Жыцьцё ўскладнялася і канфліктамі, непаразуменьнямі між сваіх, у асяродзьдзі той «добрай інтэлігенцыі», якой так нестала паэту. А. Салавей разам з А. Грыцуком і Ёл. Дудзіцкім выдаваў часопіс «Пагоня».¹³⁸ Пасьля выхаду чацьвертага нумару паўсталі вострыя разьбежнасьці між супрацоўнікамі, у выніку якіх улады забаранілі распаўсюджваць часопіс па-за тэрыторыяй лягеру. А тут яшчэ выявілася нястача грошай, выкліканая малой колькасьцю падпішчыкаў. Паміж Салаўём і Дудзіцкім адбылася непрыемная

---

¹³⁸Вольга Грыцук. 1945, Аўстрыя // Беларус. 1998. №450. С. 7.

размова з узаемнымі абвінавчаннямі ў спрычыненасці да заняпаду беларускага жыцця ў Зальцбургу. У выніку часапіс спыніў сваё існаванне.

У той жа час Салавей скончыў паэму «Зьвіняць званы Сьвятой Сафіі», у якой выявіў перажыванні Ёсяслава Чарадзея — палонніка. Зьяўленьне паэмы супала з пікам змаганьня «крывічоў» з «зарубежнікамі». У шэрагу беларускіх лягераў ДП прыхільнікі «крывічоў» палілі паэму, не прачытаўшы яе, не зразумеўшы, з-за аднаго толькі прысьвячэньня Віцьбічу, на той час вельмі актыўнаму ў палітыцы, аднаму зь ідэолягаў зарубешніцтва. Усё гэта паглыбляла духовы надлом паэта.

«У Койданаве жыў Радзюк Альфрэд і ня было там Салаўя Алеся», — сказаў паэт у адным зь вершаў.¹³⁹ І вось чарговы ліст да Тумаша:

«Калісьці ў маленстве, вывучаючы геаграфію, я лятуцеў аб замежных і заморскіх краінах, што паўставалі ў маіх уявах у поўнай велічы сваёй і красе, думаў пра стромыя Альпы, і найлепшым маім жаданьнем было пабачыць зманлівыя тады далёкія краіны, прыгажосць іхнае прыроды і абвешныя славаю помнікі іхнае мінуўшчыны. Сёньня я жыву каля тых самых, выпешчаных раней у думках, Альпаў. Але яны цяпер ня прывабліваюць маёй увагі, і ня цікавіць мяне краіна, у якой я жыву. Усё пахмурнае, нуднае й халоднае, і да ўсяго я абьякавы... А сэрцу сьняцца аксамітныя раўніны роднае й каханае Койданаўшчыны, блакітная Вуса, каля якой працякалі найшчаслівейшыя, хоць вельмі рэдкія й кароткія, дні маленства. Сьніцца задумна-ўважлівы і прыхільна-прываблівыя любы Менск, «беларускі Каўказ» — Лагойшчына зь сінявокаю Гайнаю, дзе адшумелі, хоць вельмі балюча й сурова, дні юнацтва.

Яна, адна-адзіная яна, Радзіма, стаіць у маіх вачох і ўдзень, і ўначы; я ўкленчваю штодня перад Ёю і малюся Ёй так, як умею. І ня бачу я ні асьнежаных Альпаў, і ня быў нават у тых ведамых сьвету мясьцінах, куды за вялікія грошы прыезджалі людзі з розных канцоў зямлі, каб пабачыць тое, што іх цікавіла, можа, больш, як некалі цікавіла мяне... Я не магу, паверце мне, не магу

---

¹³⁹Алесь Салавей. Нятускная краса. С. 224.

пабываць там, дзе трэба было-б пабываць. Кажная адведзіна якой-небудзь мясыціны яшчэ больш будзе распальваць мае ўспаміны... Можна закінуць мне празьмерную прывязанасьць да свайго грунту, якая вывела мяне з раўнавагі, пазбавіўшы і пачуцьця, і розуму. Але такое цьверджаньне было-б няправільным... Нялюдзкае існаваньне забрала ў мяне ўсё. Не змагло толькі забраць таго, на што нельга забыцца, чаго нельга забраць» (21.05.1947).

Алесь Салавей зноў шукаў працу. Прапанавалі зьбіраць грошы зь лягернікаў (кожны з ДПістаў мусіў плаціць пэўную суму за сваё пражываньне). Ён адмовіўся, матывуючы тым, што лепей варочаць камяні, як займацца канцылярскаю працай. Наўрад ці гэта быў шчыры адказ: здароўе ягонае не дазваляла працаваць нават на зборы лекавых расьлінаў — настолькі пагоршылася. Ён спыніў свой выбар на мэблевай майстэрні, дзе выконваў розную дапаможную працу. Зарабляў 20 шылінгаў на тыдзень. На тыдзень для ягонай сям'і, якая зноў павялічылася, каб выжыць, трэба было мець мінімум 23 шылінгі.

А людзі выяжджалі. Зьехаў у Вэнэцуэлю Дудзіцкі. Рыхтаваліся Грыцукі. Усё цяжэй пісаліся лісты — гэтая, па словах Салаўя, адзіная нігачка, што зьвязвала са сьветам, трымала на зямлі: настолькі мізэрным і нікчэмным бачылася ўласнае жыцьцё. Колькі лістоў было не дапісана, бо пачыналі душыць сьлёзы...

У 1947 г. Алесь Салавей пераехаў у другі лягер, у якім жылі пераважна летувісы й латышы. Зь беларусаў — толькі сям'я Салаўя:

«Яшчэ раней, выезджаючы ў няведамы сьвет, я добра ведаў аб тым, што мяне чакае наперадзе. Я быў падрыхтаваны да нямінучае й хуткае пагібелі, да пагібелі бяз катняе рукі над галавою, і гэты шлях для мяне быў выгаднейшы, чымся іншы шлях. З волі Богае жыцьцё маё склалася зусім інакш. Шлях да пагібелі не кароткі, а доўгі й вельмі складаны. Пры такім існаваньні ён разьлічаны на пэўны час. У іншым месцы, калі дэвядзеца выехаць, ён будзе яшчэ даўжэйшы. І я часта думаю — ці ня лепш заставацца на месцы, спадзяючыся на пагібель хутчэйшую? На пагібель мізэрных астаткаў колішняга жыцьця, бо

сам я, уласна кажучы, ужо загінуў, пазбаўлены магчымасці працаваць на карысьць таго, з чым сэрца й розум.

Думкі — думкамі. Але гэныя мізэрныя астаткі — усё роўна нявольнікі свайго мізэрнага існаваньня. І хацелася-б ім хутчэй куды-небудзь паехаць, ды з малымі дзецьмі нікуды не бяруць. Нават у Чылі і ў Аўстралію» (16.11.1947).

Не, ня быў А. Салавей барацьбітом. Прызнаваўся: «Усё залежыць ад таго, што прынясе жыццё. Сам чалавек бязрадны нічым не дапаможа: ні ўпартаю працаю, ні заробленымі грашыма» (16.11.1947). Яму й выпрабаванні цяпець лягчэй было ў гурце, разам, дзе адказнасьці меней, дзе ня так цісьне цяжар рашэньня. Калі ж усе надзеі на пераезд у беларускі лягер зьніклі, калі ўсе навокал — добрыя знаёмыя й знаёмыя-ворагі, як Ул. Дудзіцкі, зьехалі, калі застаўся сам-насам, тады ўся распач, жах, безвыходнасьць выліліся, не, хутчэй выбухнулі ў вершы, які рэдактар Ант. Адамовіч не ўключыў у зборнік «Нятускная краса» «дзея ягонае нецэнзурнае лексыкі»:¹⁴⁰

Блядзі

*Тры вадаплавы адплылі
У далеч, далеч морскай гладзі.
А я застаўся на зямлі.
Паплыць хто здолеў? Хто? Вы, блядзі!
І ўноч, і ўдзень — пры ўсім, пры ўсіх —
Вы грэшным целам гандлявалі.
Народ, радзіму і сваіх
За хуй салдацкі прадавалі.
Цяпер — і гонар вам, і слава.
Вы ўсё займелі. Пакрысе
Вы дапаўзлі й да вадаплава.
Куды-ж, куды ўсе паплылі?
У цэнтр культуры, у Эўропу?
У вас жа пізды пагнілі —
Ябаць ня будуць там у жопу!*

---

¹⁴⁰Алесь Салавей. Нятускная краса. С. XV.

У 1948 г. Алесь Салавей атрымаў працу на будаўніцтве. Трэба было ездзіць за 20 км ад дому, таму мог прыяжджаць дахаты адно на суботу-нядзелю. І хоць радаваўся самой працы, пісаў: «Іншым — лягчэй, яны па-за працай умеюць «камбінаваць». Мяне-ж Усявышні пакараў вершам» (19.05.1948).

Праз год пэрт зь сям'ёю выехаў у Аўстралію. І на працяглы час нібы згубіўся: не адпісваў на лісты, не дасылаў свайго адрасу, не друкаваўся. Бадай адзіны, хто меў на той час кантакт з паэтам, быў Віцьбіч. Менавіта таму апошні і браў на сябе справу абароны Салаўя (як некалі Салавей абараняў Віцьбіча, змагаючыся за сваю паэму «Зьвіняць званы Сьвятой Сафіі»), якому закідалася бяздзейнасьць у беларускай справе. У лісьце да С. Хмары ад 4.07.1955 г. Віцьбіч піша:

«Пераходжу да Алеся Салаўя. Перш за ўсё мушу зазначыць, што ён, як чалавек, бадай зусім пазбаўлены жыцьцёвага гарту Ўладзімера Дудзіцкага. На ўсіх, хто зь ім блізка сутыкаўся, ён рабіў уражаньне кволасьці. Нават нягледзячы на свае часам вельмі гострыя памфлеты, прысьвечаныя «думніцам», да якіх ён і дагэтуль ставіцца з пэўнай засьцярогай. Салавей як паэта абраў сабе сугучны псеўдонім. [...]

Алесь Салавей шмат піша, але тымчасам для сябе, не для друку. Алесь Салавей па самай сваёй наскрозь паэтычнай натуры ніколі ня станецца Альбэртам Кадняком вылучна. Тое-ж, што будзе для сваіх дзяцей дах над галавой, трэба ўсяляк вітаць. Мімаволі прыгадваецца, што падлетак Алесь Салавей вымаў з пятлі няжывым свайго дзеда, які забіў сябе пасля ссылкі бальшавікамі Алесявых бацькоў. Таксама прыгадваецца, па прыездзе ў Аўстралію Алесь Салавей на нейкі час псыхічна захварэў, а ў сувязі з гэтым патрабуе цяпер далікатнага падыходу з боку сваіх сяброў».¹⁴¹

У 1978 г. у лісьце да сям'і Найдзюкоў у ЗША Ларыса Геніюш пісала:

«Пра сьмерць сьвятой памяці Алеся Салаўя мы ведаем ад ягонай жонкі і сяброў. Жаль адносна маладога яшчэ паэта, адзінокага і абяздоленага Беларуса. Аўжо-ж, ня Ён адзіны...

---

¹⁴¹Летапіс Беларускай Эміграцыі. 1989. Лістапад. С. 131.

Некалі пісаў мне, што пакінуў Беларусь у 22 гады і на чужыне стаў ужо дзедам, гадуе ўнукаў. Няхай спакойна яму сьпіцца ў гэтай далёкай гасьціннай зямлі».¹⁴²

Сярод папераў Алеся Салаўя застаўся накід¹⁴³ — пачатак верша? эпітафія?

*Ды можа сам, як чалавек, схіліўся,
а ў вершах быў я шчырым ад душы.
Усьцяж быцьця шляхі перасякліся —
гамонкі шлях і шлях глухой цішы.*

---

¹⁴²Ліставаньне Л. Геніюш перахоўваецца ў архіве БНІМу.

¹⁴³Арыгінал накіду перахоўваецца ў прыватным архіве Л. Юрэвіча.